

УДК 331.25 (477)

НЕДЕРЖАВНЕ ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

А. Колодій, к. е. н.

Львівський національний аграрний університет

Постановка проблеми. Соціально-економічні процеси, що відбуваються в Україні протягом останніх десятиліть, своєю основною метою ставлять досягнення європейських стандартів якості життя. У свою чергу якість життя населення значною мірою залежить від гідного пенсійного забезпечення людей похилого віку та впевненості у завтрашньому дні людей, які працюють. Отож, дотримання якісних характеристик життя, що базується на надійному соціальному захисті і належному пенсійному забезпеченні, є пріоритетним завданням нашої держави.

Варто зазначити, що жодна країна, навіть найзаможніша, не в змозі забезпечити виплату пенсії своїм громадянам на рівні середньомісячної заробітної плати. Істотне збільшення кількості літніх людей у загальній віковій структурі населення України висуває на перший план питання соціально-економічного становища цієї категорії осіб. У багатьох країнах світу недержавне пенсійне забезпечення (НПЗ) додатково займає у структурі пенсії, отримуваної працівником, близько 30%, а це свідчить про те, що ця складова пенсійної системи істотно впливає на соціальний захист осіб пенсійного віку. Саме тому певна частина працівників, починаючи, як правило, з тридцятирічного віку, не покладаючись на державу, самостійно відраховують частку своєї заробітної плати до недержавних пенсійних фондів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зважаючи на те, що процес становлення і розвитку недержавних пенсійних фондів (НПФ) як окремого рівня пенсійної системи України у нас не такий тривалий, відповідно наукова думка вітчизняних учених-економістів щодо їх функціонування активізувалася лише останніми роками. Серед науковців, які звернули увагу на проблему розвитку недержавного пенсійного забезпечення, слід вказати таких, як Д. Полозенко, С. Лондар, Л. Лондар, Н. Ткаченко, О. Коваль, Ю. Діденко, Е. Лібанова, Б. Надточій, Г. Терещенко.

Зокрема, на думку Ю. Діденко, важливе місце в системі НПЗ має займати система багатоступеневого перехресного контролю та державного регулювання діяльності НПФ; О. Коваль пропонує активне залучення громадян до системи заощадження через участь в НПЗ на базі вивчення та використання зарубіжного досвіду; О. Полінець вважає, що на відміну від звичайного банківського депозиту кращим способом захистити і забезпечити свою старість є вкладання коштів в НПФ, зокрема освоєння «довгих» інвестицій.

Постановка завдання. Завдання нашого дослідження – показати сучасний стан недержавних пенсійних фондів та окреслити шляхи підвищення ефективності функціонування недержавного пенсійного забезпечення в Україні.

Виклад основного матеріалу. Система пенсійного забезпечення в нашій

державі складається із трьох рівнів. Перший – це солідарна система обов’язкового державного пенсійного страхування, де пенсійні виплати здійснюються за рахунок коштів Пенсійного фонду. Другий рівень – накопичувальна система обов’язкового державного пенсійного страхування, де потрібно буде накопичувати кошти, щоб у майбутньому отримувати пенсію. І третій – система недержавного пенсійного забезпечення, яка вже діє в Україні одночасно з першим.

Закон України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» [6] передбачає запровадження другого накопичувального рівня. Очікується, що через два роки після цього працювати за такою системою зможуть не лише Накопичувальний пенсійний фонд, а й недержавні пенсійні фонди другого рівня.

Відповідно до Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» [7], недержавний пенсійний фонд – це юридична особа, що має статус неприбуткової організації (непідприємницького товариства), функціонує лише з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду з подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснює пенсійні виплати учасникам зазначеного фонду. Недержавні пенсійні фонди є активними суб’єктами системи НПЗ із високим інвестиційним потенціалом, у багатьох країнах їх вважають одним з основних інструментів для підвищення рівня пенсійного забезпечення населення.

Як передбачено чинним вітчизняним законодавством, НПЗ здійснюють недержавні пенсійні фонди через підписання пенсійних контрактів між адміністраторами пенсійних фондів і вкладниками таких фондів; страхові організації через укладення договорів страхування довічної пенсії, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду; банківські установи шляхом укладення договорів про відкриття пенсійних депозитних рахунків для накопичення пенсійних заощаджень у межах суми, визначеної для відшкодування вкладів Фондом гарантування вкладів фізичних осіб.

Система НПЗ протягом останніх років демонструє поступальний розвиток. Відповідно до даних Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України станом на 30.06.2013 р. в Державному реєстрі фінансових установ містилася інформація про 89 недержавних пенсійних фондів та 34 адміністраторів НПФ. Основні показники діяльності НПФ за 2009–2012 рр. та за перші два квартали 2013 р. наведені в табл. 1.

Дані табл. 1 переконливо свідчать про переваги НПФ. Підсумки розвитку системи НПЗ за I і II квартали 2013 р. доводять існування позитивної динаміки. Наприклад, пенсійні активи в I кварталі 2013 р. становили 1735,4 млн грн, а у II кварталі цього ж року вони зросли до 1831,9 млн грн. І хоча кількість учасників НПЗ збільшилася лише на 1,1 тис. осіб, зростання відчутне за найцікавішими для споживачів позиціями – пенсійними виплатами. За II квартал 2013 р. такі виплати становили 274,3 млн грн, тобто зросли порівняно з I кварталом 2013 р. на 5,2%. Інакше кажучи, це та сама пенсія, яку люди вже заробили і почали отримувати. Тут йдеться тільки про одноразові виплати, оскільки переважній більшості вкладників ще не на часі за строками участі в НПФ отримувати щомісячну пенсію. Крім того,

збільшився показник обсягу сплачених пенсійних внесків. Зокрема у 2012 р. загальна сума пенсійних внесків від фізичних і юридичних осіб становила 1313,7 млн грн, що на 559,1 млн грн більше, ніж станом на кінець 2009 року. Розглядаючи наведені дані, доцільно було б сказати не про падіння ринку НПФ, а лише про деякі коливання на ньому. Тому основним завданням є активне залучення нових і збереження існуючих учасників і вкладників.

Таблиця 1
Динаміка основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів України за 2009–2012 рр. [5]

Недержавні пенсійні фонди	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	I квартал 2013 р.	II квартал 2013 р.	Темпи
							II кв. 2013р./ I кв. 2013р.
Загальна кількість укладених пенсійних контрактів, тис. шт.	62,5	69,7	75,0	61,4	61,4	61,3	-0,2
Кількість учасників за укладеними пенсійними контрактами, тис. осіб	497,1	569,2	594,6	584,8	587,4	588,5	0,2
Загальні активи НПФ, млн грн	857,9	1144,3	1386,9	1660,1	1735,4	1831,9	5,6
Пенсійні внески, млн грн, у т.ч.	754,6	925,4	1102,0	1313,7	1370,5	1442,7	5,3
- від фізичних осіб	31,8	40,7	50,6	58,6	60,7	62,7	3,3
- від фізичних осіб-підприємців	722,7	884,6	0,2	0,2	0,2	0,2	0,0
- від юридичних осіб	0,1	0,2	1051,2	1254,9	1309,6	1379,8	5,4
Пенсійні виплати, млн грн	90,1	158,2	208,9	251,9	260,8	274,3	5,2
Кількість осіб, що отримали / отримують пенсійні виплати, тис. осіб	28,1	47,8	63,1	66,2	67,4	68,9	2,2
Сума інвестиційного доходу, млн грн	236,7	433,0	559,9	620,3	646,3	685,9	6,1
Сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, млн грн	47,1	64,6	86,6	106,6	114,2	121,5	6,4

Протягом останніх років в Україні система НПЗ розвивається досить динамічно, хоча й не дуже високими темпами. Основними причинами такого повільного розвитку є відсутність розуміння суті НПЗ як населенням, так і роботодавцями. Усвідомлення того, що розбудова цієї сфери принесе користь у вигляді допоміжного матеріального ресурсу для працівників та довгострокового

ресурсу для економіки всієї країни має стати одним із наріжних каменів зміни ставлення до неї. Не викликає сумніву, що накопичені кошти повинні йти на інвестиції (табл. 2).

Таблиця 2

Напрями інвестування грошових коштів учасників НПФ [4]

Показник	Станом на 31.12.2011 р.		Станом на 31.12.2012 р.		Станом на 31.03.2013 р.	
	тис. грн	до ЗВА, %	тис. грн	до ЗВА, %	тис. грн	до ЗВА, %
Грошові кошти, розміщені на вкладних (депозитних) банківських рахунках	409801,87	29,5	572721,5	34,9	623339,10	35,92
Цінні папери, дохід за якими гарантовано Радою Міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими радами відповідно до законодавства	7426,77	0,5	3248,3	0,2	5571,90	0,32
Цінні папери, дохід за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України	209042,55	15,1	196872,0	12,0	187954,80	10,83
Облігації підприємств, емітентами яких є резиденти України	346538,43	25,0	517947,1	31,6	541237,70	31,19
Акції українських емітентів	254616,13	18,4	256872,6	15,7	258159,00	14,88
Об'єкти нерухомості	48557,32	3,5	49591,8	3,0	56300,50	3,24
Банківські метали	26098,98	1,9	18641,3	1,1	16064,50	0,93
Активи, не заборонені законодавством України	47664,16	3,4	34905,4	0,8	32318,80	1,86
Кошти на поточному рахунку	37150,29	2,7	9287,0	0,6	14415,90	0,83
Загальна вартість активів НПФ	1386896,50	100,0	1660087,0	100,0	1735362,20	100,0

У багатьох країнах НПФ вважають активними суб'єктами системи НПЗ із високим інвестиційним потенціалом та одним з основних інструментів для підвищення рівня пенсійного забезпечення населення. Вітчизняні НПФ переважно інвестують кошти в акції або ж кладуть їх на депозит у банку. У цьому разі все залежить від інвестиційної декларації фонду та регламентується законом.

Загальна вартість активів НПФ за досліджуваний період у динаміці зросла на 348465,7 тис. грн (на 25,1%), що свідчить про позитивні результати їхньої діяльності. У самій структурі напрямів інвестування провідну позицію займають грошові кошти, розміщені на депозитах (35,92%) та вкладені в облігації підприємств, емітентами яких є резиденти України (31,19%). Вклади в банківські метали зменшилися майже наполовину, що свідчить про не вигідність такого виду інвестування. До певної міри це може бути пов'язано з нестабільністю ринку золота в Україні. Дорогоцінний метал як об'єкт інвестицій використовується в періоди, що характеризуються фінансовою нестабільністю в країні, коли внутрішні ціни на

золото зростають відносно гривні, яка знецінюється.

Оскільки основною метою в інвестуванні пенсійних активів є збереження пенсійних заощаджень вкладників, то й стратегія інвестування фондів є значною мірою консервативною, ніж це можна спостерігати в інших фінансових установах. На сьогодні залишається відкритим питання розміщення українських інвестицій НПФ у прибутковому бізнесі та закордонних установах.

Висновки. Проведене дослідження дає змогу стверджувати: що існуюча система НПЗ в Україні досить консервативна і негнучка, що можна пояснити доволі жорстким державним регулюванням у цій сфері. Оскільки законодавством чітко визначено максимальні суми інвестиційних операцій, це справляє відчутний вплив на можливості інвестування пенсійних активів недержавними пенсійними фондами. У напрямі вдосконалення важливим, на нашу думку, є необхідність інвестування пенсійних активів у регіональні інвестиційні проекти, що сприятимуть розвитку виробництва та вирішенню соціальних питань. Основним моментом тут може стати створення НПФ для працівників бюджетних організацій та установ, акумульовані кошти яких як додатковий фінансовий ресурс могли б значною мірою справити відчутний позитивний інвестиційний вплив на фінансовий стан відповідної області чи регіону країни. Крім того, надійним і перспективним напрямом розміщення пенсійних активів могло б стати інвестування у концесію доріг та житлове будівництво.

Зростання ефективності системи НПЗ є вкрай необхідним, оскільки воно дало б змогу зменшити навантаження на солідарну пенсійну систему та спричинило б структурну перебудову економіки за рахунок освоєння «довгострокових» інвестицій.

Бібліографічний список

1. Берсенєва М. «Довгі» інвестиції / М. Берсенєва // Вісник Пенсійного фонду України. – 2013. – № 7 (133). – С. 14–15.
2. Гринчишин І. М. Інформаційне забезпечення процесу трансформації ресурсів недержавних пенсійних фондів в інвестиції регіону / І.М. Гринчишин, О.І.Білик // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 11(149). – С. 189-197.
3. Лондар С. Л. Перспективи розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні / С. Л. Лондар, Л. П. Лондар // Фінанси України. – 2011. – № 9. – С. 45–58.
4. Недержавне пенсійне забезпечення сьогодні та завтра [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uaib.com.ua/files/articles/1841/87_4.pdf.
5. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення за перше півріччя 2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nfp.gov.ua/files/docs/zvit/npfza22013.pdf>.
6. Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи : Закон України від 08.07.2011 № 3668-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3668-17>.
7. Про недержавне пенсійне забезпечення : Закон України від 09.07.2003 № 1057-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1057-15>.

Колодій А. Недержавне пенсійне забезпечення в Україні: стан та перспективи розвитку

Розглянуто стан недержавного пенсійного забезпечення в Україні. Розкрито основні показники діяльності недержавних пенсійних фондів, показано напрями інвестування грошових коштів учасників НПФ. Окреслено напрями вдосконалення інвестування пенсійних активів, зокрема у концесію доріг та житлове будівництво.

Ключові слова: недержавний пенсійний фонд, недержавне пенсійне забезпечення, соціальне страхування, пенсійні внески, пенсійні активи.

Kolodiy A. Private pension system in Ukraine : status and prospects

The article reviews the state of private pensions in Ukraine. The basic performance of the pension funds, investment trends shows cash NPF. Outlines the directions for improvement of investment assets, including concession roads and housing.

Key words: pension fund, private pension system, social insurance, pension contributions, pension assets.

Колодий А. Негосударственное пенсионное обеспечение в Украине : состояние и перспективы развития

Рассмотрено состояние негосударственного пенсионного обеспечения в Украине. Раскрыты основные показатели деятельности негосударственных пенсионных фондов, показаны направления инвестирования денежных средств участников НПФ. Определены направления совершенствования инвестирования пенсионных активов, в частности в концессию дорог и жилищное строительство.

Ключевые слова: негосударственный пенсионный фонд, негосударственное пенсионное обеспечение, социальное страхование, пенсионные взносы, пенсионные активы.